

BAROKO (cca 1620-1715)
JUDr. Hana Polášková Wincorová

S příchodem baroka přebírá v módě vládu Francie. K opuštění silně stylizované renesanční módy dochází za třicetileté války (1618 – 1648), kdy se prosazuje oděv uvolněný a bohatě aranžovaný. Tento oděvní styl sice ve Francii přímo nevznikl, neboť se jedná o propojení prvků starší renesanční módy s vojenským oděvem švédským a německým a oděvem bohatého nizozemského měšťanstva, tzv. regenten. Francii však náleží zásluha na prosazení tohoto oděvního stylu a jeho povýšení na styl vysoce módní [1, s. 32; 2, s. 177-178]. I přes to však renesanční oděv zcela nemizí a některé jeho prvky (např. okruží) se v určitých oblastech drží ještě hluboko do 17. stol. [1, s. 32]

Mužský oděv raného baroka se obvykle skládá z košile, kabátce se šosy, volnějším kalhot ke koleni, pláště, který umožňoval jeho individuální aranžování, punčoch, nízkých nebo vysokých bot s oblíbeným širokým dolů ohrnutým okrajem, na kterém byla vidět horní ozdobná část punčoch, a oblíbené byly i různé typy klobouků se širokou kreprou, které se často zdobily peřím [1, s. 34-38]. Ženský oděv pak sice také působil poměrně uvolněně, i když např. korzet ženy zcela neopustily, pouze místo něj někdy nosily živůtky, které měly výztuhu přímo všitou. Ženský oděv se skládal ze sukne a živůtku často doplňovaného i svrchními vepředu otevřenými šaty s krátkými rukávy. Typickou součástí ženského živůtku pak jsou velmi bohaté prostřížené nebo stužkové rukávy, které bývaly obvykle nad loktem staženy a jsou vsazeny do velkých průramků. [3, s. 27-29] Sukně je splývavá, i když stále značně objemná a bývá podložena řadou spodniček. Živůtky mívají na rozdíl od dřívější upjaté španělské módy výraznou, často i velmi odvážnou dekoltáž. [1, s. 46-47] Typickým prvkem raně barokní ženské i mužské módy pak je zdvižený pas; což byl zřejmě i důvod, proč bývaly kalhoty a kabátec mužského oděvu k sobě připevňovány háčky či přivazovány [1, s. 36-37]. Vzhledem k uvolněnější linii oděvu jsou opouštěny tuhé látky a oblibu si získávají látky splývavé, např. satény, které vyniknou na oděvu s mnoha záhyby. Drahé šperky jsou nahrazovány množstvím stužek a krajek, které jsou levnější, neboť k jejich výrobě je třeba hlavně v té době nedoceněná lidská práce, ne drahý materiál [2, s. 177]. Krajky se pak uplatňují převážně na límcích a manžetách, které v této době již nebývaly součástí košil, ale samostatnými oděvními součástmi [4, s. 11], příp. ženských šátcích nošených přes ramena a mužských punčochách. Typickým pro toto období je široký ležatý límec nošený muži i ženami, který se u nás nazýval „švédský“ [5, s. 141]. Vlasy nosili muži delší, mírně zkadeřené doplněné knírkem s brádkou; ženy pak často nosily účes spojovaný s francouzskou královnou Annou Rakouskou, tedy krátkou ofinu, vlasy zkadeřené na spáncích a s hladkým uzlem vzadu [1, s. 39, 48-50].

K další proměně módy dochází v polovině 17. století, kdy se mužské kabátce zkracují tak, že nakonec nesahají ani do pasu a odhalují bohatou košili pod nimi. Kalhoty k tomuto oděvu nabývají tvar krátké sukne a nazývají se „rhingrave“ či „reingraf“, údajně podle holandského velvyslance Karla Florentina Rheingrafa von Salm, který v nich měl v roce 1655 přijet do Paříže. Celý oděv je opět bohatě zdoben velkým množstvím stužek a krajek. Muži stále nosí delší zkadeřené vlasy a od 50. let 17. stol. se začínají objevovat i první paruky, které se však masivně rozšířily až v 60. letech 17. stol. [1, s. 62-70] Pokud jde o ženský oděv, tak pas opět klesl na svoji přirozenou úroveň a i nadále je akcentován prodloužením do špičky. Dekolt se začíná rozšiřovat a odhaluje ramena a rukávy živůtku se zkracují až k lokti, příp. nad něj, a odhalují krajkové manžety či košili. Nosí se převážně vyztužené živůtky, ale i korzety, a sukně je stále splývavá, podložena několika spodničkami; od 60. let 17. stol. byla u formálních šatů doplněna i vepředu rozstříženou svrchní sukni s vlečkou, která se později začala zvedat a aranžovat na boky či stahovat dozadu. Nadále jsou módní vlasy zkadeřené na spáncích, nyní však již do tužších loken. [1, s. 70-72; 3, s. 30-32]

Další významná změna přichází na přelomu 60. a 70. let 17. stol., kdy se objevuje předchůdce moderních mužských obleků. Mužský oděv se nyní skládá z vypasovaného kabátce s širokými šosy a širokými ohrnutými manžetami na rukávech zvaný justaucorps (fr. „přesně na tělo), pod který se nosila vesta podobného tvaru, která měla rovněž rukávy, a dále úzké pod kolena sahající kalhoty doplněné punčochami a nízkými botami s pro šlechtu typickými červenými podpatky, které údajně zavedl Ludvík XIV. snad kvůli své malé výšce. Pod vestou se nosila košile a kolem krku muži uvazovali vázanku často zdobenou krajkami, tedy v podstatě šátek obtáčený kolem krku, později byla vázanka i aranžovaná a pouze se vzadu spínala. Na hlavě muži nosili na krátkých vlasech alonžové paruky, které byly poměrně drahé, takže kromě z pravých vlasů se vyráběly i levnější varianty z žíní, vlny či kozího vlasu. Na hlavě či pod paží jako doplněk se pak nosil třírohý klobouk lemovaný prýmkem a peřím. [1, s. 74-85] Ke změně v ženském odívání dochází až o něco později v 80. letech 17. stol., kdy původní sukni a živůtek nahradily jednoduché šaty zvané mantua, jejichž sukně s vlečkou se složitě aranžovala přes boky dozadu a odhalovala nejen kontrastní podšívku, ale i ozdobnou spodničku, která byla podepřena vyztuženými spodničkami a vycpávkami vzadu a na bocích. Rukávy dosahovaly po lokty, měly ohrnutou manžetu a byly doplněné krajkovými volány. Pod šaty se kromě košile nosil i korzet, protože samy vyztužené nebyly, a do přední části, kde se mantua otevírala, se vkládala bohatě zdobená náprsenka. Na hlavě pak dámy nosily tzv. fontange, tedy jakousi vysokou do varhánků naskládanou čelenku z plátna či krajek a stuh podepřenou dráty, která měla získat svůj název podle slečny de Fontange, která si při vyjížděce měla připevnit uvolněnou kadeř krajkovým podvazkem; fontange se nosilo spolu s čepičkou zdobeným stuhami a krajkami. Mužské i ženské oděvy této doby se šily z drahých látek jako francouzský brokát a hedvábí a zdobily se krajkami, prýmkami, šperky či bohatou výšivkou. [1, s. 85-93; 2, s. 189-190; 3, s. 65-67; 5, s. 160-161]

Seznam literatury:

- [1] Kybalová, Ludmila. *Dějiny odívání: Barok a rokoko*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 236 s., ISBN 80-7106-144-1
- [2] Kybalová, L.; Herberová, O.; Lamarová, M. *Obrazová encyklopedie módy*. 1. vyd. Praha: Artia, 1973, 623 s.
- [3] Waugh, Norah. *The Cut of Women's Clothes 1600-1930*. 1. vyd. Londýn: Faber and Faber Limited, 1994, 336 s., ISBN 0-571-08594-6
- [4] Arnold, Janet. *Patterns of Fashion 4: The cut and construction of linen shirts, smocks, neckwear, headwear and accessories for men and women c. 1540-1660*. Doplněno Jenny Tiramani a Santina M. Levey. 1. vyd. Londýn: Macmillan, 2008, 128 s., ISBN 978-0-333-57082-1
- [5] Kolektiv autorů. *Ilustrovaná encyklopedie odívání od tógy po krinolínu*. 1. vyd. Bratislava: Perfekt a.s., 2009, 351 s., ISBN 978-80-8046-430-1

Obrazová příloha



Raně barokní mužský oděv dle damaškových nohavic a kabátce z r. c. 1630 (Victoria & Albert Museum, Londýn), autor: Hana Polášková Wincorová, foto Hana Polášková Wincorová

Raně barokní dámský oděv z doby okolo roku 1635, autor: Hana Polášková Wincorová, foto Přemysl Polášek

Barokní oděv ušit podle vyobrazení Jeanne Parmentier (1656) či Abrahama del Court a Marie de Kaersgieter (1654) od Bartholomea van der Helst, autor Martina Hříbová, foto Martin Hříb